

BİLGİ TOPLUMU GEÇİRİNDE "BİLGİ VE/VEYA BİLGİLENİM KÜLTÜRÜ"*

Yrd. Doç. Dr. Oya Gürdal**

Giriş

Bu yazının konusu,

- "Bilgi toplumu kavramının, sadece ekonomik ve teknolojik ilerlemeyi değil, toplumsal dönüşümü ya da sosyal anlamda dönüşümü de içerdiği ve istediği";
- "Bilgi toplumu geçitinin, 'öğrenen toplum', 'öğrenmeyi öğrenme' ve 'kendi kendine öğrenme' yetilerini kazanan, 'yaşamboyu öğrenen' birey ve/veya toplum ile aşılabileceği";
- "Kültürel, eğitsel değerlerin beslediği 'anlayış' ve 'kavrayış' ya da 'düşünsel erginliğe' erişim için, bireysel ve toplumsal düzeyde -bilinç altında tutulan yetilerin bilgi, öğrenme ve düşünme yoluyla edinimi demek olan- 'yaratıcılığın' gerekliliği";
- "Düşünsel erginliğin, sadece bireysel düzeyde kalmayıp toplumsal 'değer'e dönüşümünün; bilgi, düşünme, öğrenme ve yaratıcılık gibi olguların inorganik değil organik, bireysel değil toplumsal gereksinim haline gelmesi ile olanaklı kılınabileceği"

Önemlerini bir arada tutan, bütünleyen, sentezleyen kavramın 'ne olabileceği' sorusuna yanıt arayışının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın dayandığı temel fikir şudur: Bilgi ve/veya enformasyon, bir toplumun kültürel değerlerine taşındığında ya da genlere işlendiğinde, bilgi, birey ve toplum için organik bir gereksinim ve 'değer' olarak algınlacaktır; söz konusu 'algı', birey ve/veya toplumun 'bilgi ve/veya bilgilenim kültürü'nü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda 'bilgi ve/veya bilgilenim kültürü', bilgi toplumu geçiti'ni aşmada benimsenmesi öngörülen 'bilmediğini bilme' ve 'bilmediğini bilme için öğrenme' ve 'yaşamboyu öğrenme için öğrenmeyi öğrenme' değerlerinin tetikleyicisi, besleyicisi ve bütünleyicisi niteliğindedir.

Kavramı betimlemede, 'bilgi' ve 'bilgilenim' terimleri, bilginin 'genel' ve 'özel' anlamı arasındaki ayrımı belirtmek üzere kullanılmıştır. "Bilgi kültürü", kavramı, genel anlamda; "bilgilenim kültürü" ise, daha özel anlamda bireyin ve/veya toplumun, bilgiyi kendi düzeyinde - gereksinimleri, algılayış, anlayış, kavrayış biçimleri ve yoğunluğunu içeren- 'yaşayış' durumunu açıklamaktadır. Literatürümüze getirilen 'bilgilenim kültürü' terimi ile, aynı zamanda, bilginin bireyin ve/veya toplumun kendisi bağlamında 'değer' taşıyabileceği, bir başka deyişle her birey ve toplum için farklı 'bilgi motifleri'nin bulunabileceği yaklaşımını öne sürmekteyiz. Bütünyle eşdeğer sayılamasa bile, 'bilgilenim' terimi, 'enformasyon' teriminin bir yüzü ile benzeşiktir diyebiliriz. Yrd. Doç. Dr. Oya Gürdal, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir, e-posta: ogurdal@humanity.ankara.edu.tr.

Yaratıcı hizmetleri geliştirebilmek, yaşamboyu öğrenici olan; enformasyon okuryazarı ve enformasyon teknolojisi okuryazarı olan; toplumsal farkındalık, takım çalışması, liderlik ve motivasyon yetenekleri gelişkin; toplumdaki çeşitliliğe ve farklılığa saygılı; toplumdaki bireyler, gruplar ve örgütler ile işbirliği yapabilme yeteneğine sahip; yeni fikir ve uygulamalara açık; hayal gücüne ve öngörüye sahip; yaratıcı ve kritik düşünebilen; bilişsel ve olumlu insan özelliklerine sahip (dürüst, nazik, düşünceli, saygılı, pozitif enerji yüklü, yardımsever, güler yüzlü, vd.) enformasyon profesyoneli olmayı gerektirir. Konuya tam bu noktada Türkiye bağlamında bakacak olursak, bu niteliklere sahip profesyonellerin halk kütüphanelerinde çalışmaya ilgi göstermeleri, istihdam edilebilmeleri ve yaratıcı hizmetler geliştirmek üzere desteklenmeleri için de halk kütüphanesi sisteminde gerekli yasal ve mali değişimin ve tüm bunların temelinde ise zihinsel değişimin gerçekleştirilmesi gereklidir. Aksi durumda kaybedilmiş bir gelecekle karşı karşıya kalınacaktır.

Kaynakça

American Library Association. (2000). Education and continuous learning : ALA Action

No.3. Chicago: American Library Association.

Atılğan, Doğan. (2003). "Demokratikleşme sürecinde halk kütüphaneleri". *Türk Kütüphaneciliği* [Çevrimiçi], 17(4): 381-385. Elektronik adres: http://tkd.mkutup.gov.tr/ftmetin/oku.php?dosya_ismi=tkd-aralik03doganfull.html [2 Nisan 2004].

IFLA. (1992). *Halk kütüphaneleri için hizmet kılavuzu*. Çev. Sevgi Hısım. Ankara: Kültür Bakanlığı.

IFLA. (1994). "UNESCO public library manifesto". [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.ifla.org/documents/libraries/policies/unesco.htm> [20 Nisan 2004].

IFLA ve UNESCO. [2002]*. *Public library manifesto*. International Federation of Library Associations and Institutions.

The public library service: IFLA/UNESCO guidelines for development. (2001). Ed.by. Philip Gill ve diğerleri. München: Saur.

PULMAN İlkeler el kitabı. (2002). Çev.Ed. Selma Aslan [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.kutuphaneci.org.tr> [10.3.2004].

"UNESCO halk kütüphanesi bildirgesi (Kasım 1994)". (1995). Çev. Yaşar Tonta. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(2): 144-147.

"UNESCO public library manifesto". (1995). *IFLA Journal*, 21(1): 66-67.

Yılmaz, Bülent. (1996). "UNESCO halk kütüphanesi bildirgesi: 1972'den 1994'e". *Türk Kütüphaneciliği*, 10(2): 157-162.

* 1994 yılında UNESCO-IFLA işbirliği ile hazırlanan bildirgenin, IFLA tarafından 2002 yılında tekrar basılan kitapçığı.

Bilgi toplumu kavramı, bilginin, her alanda yetkinlik ve gelişmişlik için vazgeçilmez değer'de, önemli bir kaynak olduğunun ayırıcında olan, bundan dolayı o'na, zorlama ya da başkalarının isteği ile değil, organik olarak gereksinim duyan, gereksinim duyduğu bilgiyi hangi bilgi kaynakları ve/veya kanallarından alabileceğini bilen, bilinçli bir şekilde bilgi erişim sürecini yaşayan, bilgi erişim sürecindeki tıkanıklıkları aşabilen, eriştiği bilgiyi eleştirel düşünme yoluyla değerlendirebilen ve değerlendirdiği bilgiyi özümseyerek, -kendi gerek ve gerçeklerince uygun biçimde- yaşamına kanalize eden, 'değer' yaratan ve üreten birey ve toplumu tanımlamaktadır. Özetle bilgi toplumu, bilgiyi, bilinçli bir biçimde kullanan ve üreten toplumu ifade etmektedir; bilginin bilinçli bir biçimde kullanımı ve üretimi ise, bilginin, birey ve toplum tarafından algılanış ve yaşanış tarzı ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Sözü edilen bilgi'yi algılama ve onu yaşama tarzı ise, ancak, 'bilgi ve bilgilenim kültürü' ile kucaklanabilir. Bu önermenin doğruluğunu, 'kültür' kavramının içeriğini anlama, ilgili kavram ve olgularla bağlantı noktalarını yakalama ve böylece çözümlenmeye gitme yoluyla sınayabiliriz.

Kültür, 'Bilgi ve/veya Bilgilenim Kültürü' Kavramı

Kültür, birey ve /veya toplumun;

- Belirli bir alanda bilgisini arttırarak beğeni, eleştirme ve değerlendirme yetilerini geliştirmesi;
- Doğaya karşı verdiği savaşta kendisini yeniden üretebilmesi için yarattığı maddi ve manevi değerlerden oluşan ve kuşaktan kuşağa aktarılan bütün, ekin;
- Okuyuş ve düşünüş birliğini sağlayan değerler;
- Öğrendiği yaşama ve düşünme biçimi;
- Kuşaktan kuşağa öğrenme yoluyla aktardığı davranışlar;
- Öğrenme ya da öykünme (taklit) yoluyla edindikleri ve az ya da çok paylaştıkları düşünceler ve alışılmış davranış kalıpları;
- Bilgi, inanç, sanat, ahlak ve gelenek olarak öğrendiği yapı;
- Günlük dili, sanat, edebiyat, müzik ve felsefe gibi güzel ve yüksek sanatları;
- Yaşama, türünü sürdürme, örgütlerini düzenleme, öğrendiği davranış biçimlerini, bilgi, inançlar ve insani birliklerde oluşan tüm etkinlikleri karşılamak ve gereksinimleri yerine getirmek üzere geliştirdiği bir yaşam biçimi;
- Çevresine katkısı;
- Yaptığı, düşündüğü ve sahip olduğu her şey;
- Etik ve entelektüel doğasına ya da yapısına incelik kazandırması;
- Günlük yaşamın çeşitli alanlarında kullandıkları bilgi, sembol ve imge türleri;
- Davranışı, inancı, değerleri, dil'i ve yaşam deneyimini içeren yaşam tarzının toplam özeti;

- Paylaştığı değerler, nitelikler ya da 'davranış motifi' olarak tanımlanmaktadır (Büyük sözlük; Haçerlioğlu, 1986: 250-251; Marshall, 1999:442; Güvenç, 1976 202-203; Herbig ve Dunpy, 1998: 13; Lea, 2003: 217; McCarthy, 2002: 52).

Raymond Williams, kültür için, toplumsal bir düzenin iletildiği, yeniden üretildiği yaşandığı ve keşfedildiği sistem, tanımlamasını getirmektedir (McCarthy, 2002: 52).

Merrill'e göre kültür,

- Toplumsal etkileşimin ürünüdür;
- Yaşam bilimsel (biyolojik) ve toplumsal gereksinimleri giderir;
- Kuşaktan kuşağa aktarılmakla birikicidir;
- İnsanlar için anlamlı olabilmesi simgesel (sembolik) bir nitelik taşımasından ötürüdür;
- Her birey tarafından belli bir toplum içinde öğrenilir;
- Kişiliğin temel belirleyicilerinden biridir;
- Varlığını ancak sürekli olarak işlerliğini koruyan bir toplumda sürdürebilir, bireylerden ve kümelerden bağımsızdır (Haçerlioğlu, 1986: 252).

Henry Fairchild, her kültürün biricik olduğunu ve ancak o kültürün insanları tarafından anlaşılabilmesini belirtmektedir. Her kültür, kendisine yabancı olan herkese kapalıdır ve ancak kendi üyesi olan insanlar tarafından anlaşılabilir niteliktedir (Haçerlioğlu, 1986: 252).

Sosyal antropologların kültürle ilgili düşünceleri, büyük ölçüde Edward Taylor'un 1871'de yapmış olduğu, kültür'ün, bilgi, inanç, sanat, ahlak ve gelenek olarak öğrenilmiş yapıyı gösterdiği şeklindeki tanıma dayanmaktadır. Bu tanım, kültür ile uygarlığın, bir ve aynı şey olduğu görüşünü içerir. Kültürel antropolojide, kültür analizi üç düzeyde ele alınmaktadır: Öğrenilmiş davranış kalıpları; kültürün, bilinç düzeyinin altında kalan yönleri (ana dilini konuşan bir insanın çok ender hallerde fark edebileceği, dilde gramer ve sözdizimini yansıtan derin düzey); ve kültürel bakımdan belirlenen düşünce ve algı kalıpları (Marshall, 1999: 442).

Kültür için, farklı disiplinlerden farklı içerik tanımlamaları getirilmiştir. Kültür, uygarlığı ifade etmekte ama aynı zamanda gelenek ve görenekleri, kurallar düzenini de içermektedir. Kültürü, yaşamın gerçek niteliği ile yalnızca olan arasındaki farkı gösteren her şey olarak düşünmek mümkündür (Lea, 2003: 217).

Kültür kavramı için, literatürde, yukarıda verilen tanımlamaları tekrarlayan başka tanımlamalar da bulunmaktadır. Kültür tanımlamalarının içeriğine bakıldığında, hemen her tanımda ele alınan, ortak vurgu unsurlarını görmek mümkündür. Kültür kavramının içeriğini, temelde, birey ve/veya toplumca yaşanan ve yaratılan değerler belirlemektedir; o'nu oluşturan ve biçimlendiren unsur, bilgi'dir; toplumsal gereksinimlerin ürünüdür; düşünme yoluyla geliştirilmektedir; öğrenme yoluyla aktarılmaktadır. Bu doğrultuda kültür, herhangi bir toplum için 'devamlılığın' simgesidir; devamlılık için koşul olan; toplumsal gereksinimlerden kaynaklanan 'bilgilenim edimleri'dir.

Wagner'in betimlemesiyle, kültür, biçimlerimizi kullanarak çalır; terimlerimizde yaratır; anlam kurmak için sözcüklerimizi ve kavramlarımızı ödünç alır; çabalarımız aracılığıyla bizi yeniden yaratır (Wagner, 1981: 16). 'Bilgi'nin ve 'kültür'ün dünya halklarının ve güçlerinin karşılaşması esnasında ve sayesinde (dışında değil) üretildiğine ilişkin bu kesin duygu, bütün dünya halklarının bir şekilde birbirlerinin 'kültür'lerine etki ettikleri, hiçbir saf kültürün kalmadığı bir zamanda ve yaşamları (ve kültürleri) birbirlerinin yaşamlarından (ve kültürlerinden) ciddi biçimde etkilenen halklar arasında doğmuştur. Levi Strauss'a göre kültürel çeşitlilik, günümüzde, grupların uzaklaşmasından çok onları birleştiren ilişkilerin bir sonucudur. Bazılarının deyişiyle bu küresel kültür, 'günlük yaşamın içselleştirilmesi'dir; insanları, sınıfları, malları, kültürel biçimleri, zihinsel özellikleri etkilemektedir; yalnızca maddesel yaşamı değil, zihinleri ve ruhları da dönüştürmektedir (McCarthy, 2002: 110, 194). Bununla birlikte, kültür için evrensel bir değer var, o da, birey ve toplum arasındaki benzerliği ve farklılığı yaratan 'bilgilenim' ve bilgi'yi algılayış biçimi.

McCarthy, bu bağlamda, bilginin kültür olduğunu ileri sürmekte; doğal bilimler ya da toplumsal bilimler gibi pek çok bilgi türünün, kültür içinde işlev gördüğünü; kültürel eğilimleri, anlamları ve ulamları içerdiklerini, ilettiklerini ve yarattıklarını savunmaktadır. McCarthy, aynı zamanda, bütün bilgilerin, başka ne işe yararsa yarasınlar, anlam sistemleri olarak çalıştığını; kullanıcılarına dünyalarını bir şey olarak algılama olanağı veren ulamlar ve kavramlar sunduğunu vurgulamaktadır (McCarthy, 2002: 199).

Yukarıda sunulan kültür tanımlamaları ve görüşlerden yola çıkarak şöyle bir çözümlemeye varabiliriz:

Birey ve/veya toplum, dünyaya bir 'pencere'den bakar. Pencerenin ana yapısı, çatısı gelenekler yoluyla öncelikle anne, baba ve sosyal çevre tarafından sunulur; o'nun -o pencerenin-dokusu'nu ise birey ve/veya toplumun kendisi oluşturur. Dünyaya bakılan pencere önemlidir. Çünkü toplumsal ve bireysel değerleri içerir; onlarla oluşturulmuş ve bezenmiştir. Birey ve/veya topluma ait bu pencere, işte kültür'dür. Doku'nun niteliğini, biçimini belirlemeyi, yeni unsurları ve motifleri katmayı işe bilgi olanaklı kılar. Aynı biçimde, aile ve sosyal çevre kanalıyla gelecek kuşaklara aktarılan 'pencere'nin, temel yapısını görmek, algılamak ve anlamak da bilgi sayesinde olur. Çünkü bilgi, iletişim sürecinde iletilen'dir. Bu nedenle kültür, bilgidir ve bilgi de kültür; her ikisi de uzun zaman, yoğun emek ve yaratıcı çabayı içerir ve ister. Bu nedenle de korunmalıdır. Başka birey ve/veya toplumların o'nu hemen anlaması ve benimsemesi beklenemez; çünkü her kültür biriciktir.

Bilgi ve bilgilenim kültürü de, birey ve/veya toplumun, bilgiyi algılayış, kavrayış ve o'nu yaşayış tarzını anlatır. Kültürün özünü oluşturan bilgi'ye hangi pencereden bakıldığı, temel yapının ne olduğu ve doku'nun nasıl işlendiği ile ilgilidir. Pencerenin temel yapısı, aynı kalmakla birlikte, 'doku' sürekli olarak gelişebilir, kendini yenileyebilir, yeni unsurlarla bezenir. Çünkü güzelliğin, inceliğin ve estetiğin sonu yoktur, hep bir üst düzeyi vardır; aynı zamanda aynı doku'da olumsuz, zayıf değerler de bulunabilir, bulunur da. Çünkü, gerçekçi olunursa, hiçbir şey kusursuz değildir. Bilgi toplumu geçitinde; evrensel değer olarak, bilgi'nin kültür, kültür'ün de bilgi olduğu ve hiçbir toplumun ya da o'nu var eden

kültür'ün kusursuz olmayacağı gerçeği kabul edilirse; bu durum, kusurların görülmesi ve mümkün olduğunca giderilebilmesi için, aslında, çok önemli ve gerekli bir yaklaşım tarzıdır. Çünkü söz konusu anlayışa sahip olan toplum 'açık toplum'dur; yani bildiklerini de bilir, bilmediğini de bilir ve kabul eder. Bir başka deyişle, güçlü nitelikleri yanında -hatta ondan daha çok- zayıf ya da güçsüz yönlerini görmeye çalışır; görür ve giderme yönünde çaba gösterir.

'Açık Toplum'da Bilgi ve/veya Bilgilenim Kültürü

'Açık toplum' terimi, ilk kez Fransız filozof Henri Bergson tarafından kullanılmakla birlikte, o'nun kavramlaştırılması, büyük ölçüde Karl Popper'in çalışmasından kaynaklanmıştır. O'nun çok iyi bilinen 'Open Society and its Enemies' adlı çalışması, 1945 yılında yayınlanmıştır. Popper, ilgili çalışmasında, aslında, tanımaya dayalı bir sosyal organizasyon biçimini öne sürmüştür. O'na göre, hiçbir şey gibi bizim dünya anlayışımız da mükemmel değildir; açık toplum en erişilebilir çözümdür, sınırsız gelişmenin olanaklı olduğu mükemmel olmayan -kusurlu- toplum anlayışı. Popper, bununla birlikte açık toplumu, herhangi bir özel siyasi ya da ekonomik sistem ile tanımlamamıştır ve dolayısıyla açık toplumu, günümüz Batı demokrasisi ile eşleştirmemiştir (Bawden, 2001: 157). Popper'in, kavramsallaştırdığı açık toplum anlayışını daha iyi anlayabilmek için, o'nun 'pozitivizm eleştirisi'ne değinmekte de fayda bulunmaktadır. Popper 'pozitivizm eleştirisi'nde, pozitivizm'de varolan, tek bir toplumsal ve tarih anlayışına sahip, formülize edilmiş, 'ilerleyen ve mükemmel toplum temasını reddetmektedir. Tüm toplumlar aynı şekilde ilerler önermelerini reddetmektedir. Bir başka deyişle, Popper, pozitivizm'in, farklı toplumlarda görülmesi çok mümkün olan, kültürel ve sosyal farklılıkları yok sayarak getirdiği, 'tüm toplumlar aynı şekilde ilerler' önermesini reddetmektedir. Popper, aynı zamanda, bilimdeki 'hipotez kurulum ve sınanır' şeklindeki doğrulama mantığını da eleştirmektedir. O'na göre, gerçeğe, doğrulama ilkesi değil, yanlışlama ilkesi ile erişilir. 'Tüm kuğular beyazdır' ilkesi hep doğru kabul edilir; bilim bunun üzerine kuruludur; oysa tek bir siyah kuğu bile olsa bilim yanlışlanır. Bunun yerine, bir tek yanlışlanır önerme olsa bile, bilim buna göre ilerlemelidir. O'na göre, bilim yanlışlana yanlışlana ilerler. Teoriden bağımsız gözlem yoktur; her gözlem de teoriye etkide bulunmaktadır (Russel ve Urry, 1994). Popper'in 'açık toplum' nitelemesi, aslında, bu görüşe dayanmaktadır. Öyleyse 'açık toplum'larda gözlemlenen ve kabul edilen olumsuz değerler ya da durumlar, ancak o toplumun kendi toplumsal koşullarında, yine o toplum bireylerince ele alınabilir, nedenleri ile sorgulanarak çözüme kavuşturulabilir; başka toplumların, benzer sorunları çözüme kullandığı yöntem ve yaklaşımlar, her zaman, yeterli değildir. Bu doğrultuda, Giddens (1990) açık toplum için, "herhangi bir fikirler sisteminin toplumsal düzeni tekeline almadığı bir toplum" tanımlamasını getirmektedir. Açık toplum, özgürlüğün, sonuçları rasyonel olarak değerlendirilebilecek farklı fikir ve politikaların eleştirel bir biçimde karşı karşıya gelebilmeleriyle sağlamlaştırıldığı yerdir.

Açık toplum kavramını daha da içselleştiren George Saros, bize, engellenmiş bireylerin oluşturduğu açık toplumların, engellenmiş bireylerin düşünceleri ve -mantığa dayalı filozofların zıttı olarak- sosyal kurallar seti (aileleri ve diğer bağlantıları, yetiştikleri kültür

ile) ile biçimlendirildiğini hatırlatmaktadır. Saros, görüşlerini 'Açık Toplum Kuruluşları Ağı' kanalıyla uygulamaya koymuştur ve çeşitli ülkelerde -özellikle daha önce sosyalist olan Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde- açık toplum fikrini iletmeyi amaçlamıştır (ayr.bkz.www.saros.org). Açık toplumda, enformasyon ve bilginin rolünü değerlendirmede, mükemmel bilgi, herhangi bir kişi, grup ya da hareket için reddedilir; ama öğrenme ve bilginin gelişmesi için enformasyona (hazır olma) koşulu büyük önemdedir. Notturmo da, açık toplumda en önemli geleneğin, eleştirel düşünme geleneği olduğunu öne sürmektedir (Bawden, 2001: 158,161). Yalnız ortak us ve sinerjiyi yaratmak üzere yetke olmak zorunda değiliz, aynı zamanda sürekli bir temeldeki kültür kanalıyla yeni bilgiyi iletme, en anlamlı ve en basit yöntemlerle iletişim kurmak için de gerekli yöntemleri keşfetmek zorundayız. Giderek artan küresel kültür sayesinde, iş dünyası ve kuruluşlar, giderek, çok uluslu, çok kültürlü ve çok dilli olmaktadır. İletişim yoluyla ve bilgisayar teknolojisinin desteğiyle, kuruluş düzeyindeki anlayış, birinden diğerine, etkin biçimde aktarılmaktadır. Kültür, bireysel ve toplumsal düzeyde gerçekten yaratıcı ve öğrenmeye açık olduğunda gelişebilir ve daha iyiye gidilebilir. Söz konusu yaklaşım tarzı ile, birey ve/veya toplum, potansiyel sınırlı olmadığının farkına varabilir, açıklık ve ortaklaşalık ilkesi ile daha geniş perspektifi kazanabilirse, yaşam'a açık yüreklilikle yaklaşarak, özgür, utanmadan ve korkmadan, gerçek doğaları ve kimlikleri ile 'doğru' bir yolculuğa adım atabilir (White, 1994: 5).

Kültür gibi, bilgi de toplumsal gereksinimlerin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır; bununla birlikte bilgi'nin 'değer' olarak kabul edilmesi, toplumsal algı düzeyine taşınması ve gelecek kuşaklara aktarımı, bir başka deyişle toplumun kültürel genlerine işlenmesi ile bağlantılıdır. Birey ve toplum düzeyinde bilgi algısı ve bilgiye yönelik gösterilen çabanın, yeterliliği konusunda kendini yeterli bulmama ve hep daha ileri düzeye taşınması gerektiğine olan inanış, 'açık toplum' özelliğidir. Bu nedenle, açık toplumda, bilgi ve bilgilenim kültürü, zaten, doğal olarak toplumun genlerine işlenir. Çünkü açık toplumda, birey, günlük, entelektüel, iş ve bilim yaşamında bilmediğini bilir ve bilme yönünde sonsuz bir 'açlık' hisseder. Bu doğrultuda her birey, kendi düzey ve gereksinimleri uyarınca bilgiyi arama ve kullanma alışkanlığını edinir. Edindiği bilgiyi, yeni ve farklı ürünler ortaya koymak üzere kayıtlı hale getirir ve/veya yaşamına -iş, bilgi ve iletişim süreçlerine- kanalize eder, yani 'değer' yaratır. Yaşamın her alanına kanalize edilen ve paylaşılan bilgi, artık, topluma mal edilmiştir, yani bilgi toplumsallaşmıştır. Yukarıda sözü edilen, 'bilginin dolaşımı ve üretimi süreci' olarak adlandırabileceğimiz olgu'yu yaşayan birey ve/veya toplum, kuşkusuz, bilginin 'değer' yaratan unsur olduğu algısını edinmiş, anlamış ve kavramıştır. İşte bu nitelikleri taşıyan birey ve/veya toplum, bilgi'yi kültürel değerlerine ve genlerine taşımıştır ve 'bilgilenim kültürü'nü edinmiştir. Birey ya da toplum bilgilenim kültürünü edinmiştir; çünkü açık toplum ifadesinde belirtildiği gibi, bilgiyi kendi koşullarında toplumsal gereksinim haline dönüştürmüş, bilgi'ye yönelik sorunlarını kendi koşul ve ölçüsünde görmüş, çözmüş ve değer'e dönüştürmüştür. Kendi kendine yaşadığı, kültürel dokusu'na işlediği bu yeni değer, 'bilgilenim kültürü'dür.

Kimî görüşlerde ileri sürüldüğü gibi, bilgi ve/veya bilgilenim kültürü, sadece dijital teknolojilerin ürünü değil, aynı zamanda ve büyük ölçüde bilgiye yönelik, yukarıda özetle-

nen yeni fikir ya da düşünce setinin ürünü olarak ele alınabilir. Kuşkusuz ki, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin, bilginin paylaşımı, üretimi ve toplumsal değer'e dönüşümünde tetikleyici ve ivme kazandırıcı etkisi bulunmaktadır.

Yukarıda öne sürdüğümüz görüşü destekler nitelikte Ramirez (2002) de, bireylerin bir başkası ile iletişim kurmasında, kendi kendini bilgilendirmesinde ve başkalarını bilgilendirme sürecinde, çok temel geleneksel tarzların bile değiştiğini, ancak değişim'in tetikleyicisinin tek başına teknoloji olmadığını ileri sürmektedir. Ramirez, 'enformasyon kültürü' terimiyle adlandırdığı olgu'nun, giderek artan biçimde gelişmekte ve uygulama alanı bulmakta olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü işyeri, fabrika, ofis ve laboratuvar gibi çalışma mekanlarında, artık, informal biçimde -sosyal grupların etkinliklerinde anılsa da anılmasa da- hem bireysel hem de sosyal etkinliklerde 'enformasyon kültürü'nün varlığından söz etmek mümkündür. Ramirez, dinamik bir süreç olarak tanımladığı 'enformasyon kültürü'nün, birey ve topluma sunduğu değer'leri aşağıdaki başlıklar altında toplamıştır:

- Entelektüel yeteneklerin gelişmesi;
- Çok sayıda ve farklı ortamlarda iletişim sürecinin tasarımı ve gelişimi;
- Bilginin, mümkün olan en üst (optimal) düzeyde üretimi için gerekli olan biçimler ve formatların belirlenmesi;
- Sadece iletişime dayalı olmayan, bilgiye dayalı 'anlayış'ın geliştirilmesi;
- İnsan etkinliğinin tüm bilgi alanlarında enformasyon kullanımının yaygınlaşması ve sunumu anlamına gelen, 'enformasyonun toplumsallaşması'.

Bu bağlamda, enformasyon kültürü'nün esas hedefi, paylaşılabilir bilgi ve deneyim oranını arttırmak, aynı zamanda özel ve kronik (müzmin) bireysel ve sosyal sorunların çözümüne yardımcı olmaktır (Ramirez, 2002: 5-6).

Özel anlayışların kamu anlayışına dönüşümünü olanaklı kılabilmek için bazı katalizörlerin varlığına gereksinim bulunmaktadır. Kültür, o katalizördür. Kültür, hem açık hem de açık olmayan kuralları içermektedir. Kültürün işlevi, davranış biçimini, performans standartlarını ve kişiler arası ve çevresel ilişkilerle ilgili yolları içermektedir ki, bunlar herhangi bir toplum üyeleri arasında belirsizliği azaltmakta, öngörülebilirliği arttırmakta ve böylece devamlılığı ve gelişmeyi sağlamaktadır. Herhangi bir toplumda inovasyona dayalı bir yeniliğin 'değer' olarak kabul edilip edilemeyeceği, uyarlanıp uyarlanamayacağı, uyarlanması öngörülürse nasıl uyarlanacağını, o toplumun kültürel yapısı belirlemektedir. İnovasyonun kullanımına eşlik etmesi gereken, fikirler, görüşler, davranışlar ve gerekli araç-gereçler, eğer ilgili toplumun kültüründe zaten var ise ve ilerlemeye etkide bulunabilirse, inovasyonun kabul edilme olasılığı çok daha yüksek olmaktadır. Herbig ve Dunpy, yeni bir anlayış, kavrayış ya da ürünü içeren inovasyonun, toplum tarafından kabul edilirliğine ilişkin durumu, çok somut bir örnekle açıklamıştır. Peru'da kırsal kesimde yaşayan köylülerin, alışkanlıklarına geçsin diye, kaynamış suyun tanıtımı için yapılan girişimin, iki yıl süren topluma uyarlanması süreci, sadece %5 oranında başarı sağlamıştır. Oranın, böylesine düşük olmasının nedenleri sorgulanmış ve anlaşılmıştır ki; o kültürde, 'kaynamış suyu sadece

hastalar içmektedir, 'köylüler, mikrop (kuramı) anlayışından yoksundurlar' -çünkü onlara göre mikroplar çok küçüktürler ve kendilerince doğrudan doğruya çabucak gözlemlenebilir değildirlirler- ve 'suyu kaynatmak için gereksinilen ateşi var etmek üzere olması gereken ekstra yakacağı -odun parçalarını- toplamak için ne ayıracağı zaman, ne de yeterli araç-gereç vardır' (Herbig ve Dunpy, 1998: 13-14). Böylelikle, o kültürde, hayati nitelikte olsa da, kaynamış suyun kullanımına ilişkin yenilik girişimini, toplumun %95'i reddetmiştir; çünkü daha önceki inanışları, öncelikleri ve bilgi alt yapıları yeniliğe hazır ve yeterli değildir; bir başka deyişle, gerekli bilgi, kodlarında bulunmamaktadır.

Bireysel düzeyde, 'bilmediğini bilme', 'bilme için bilgiyi talep etme', 'bilme için öğrenme', 'öğrenmeyi öğrenme için bilgilendirme', 'bilgiye değer verme' ve 'bilgi ile değer yaratma' anlayışına erişim, yani bireysel düzeyde 'bilgilendirme kültürü' edinilebilirse, kültür unsuru haline gelen bilgi, yukarıda öne sürülen 'katalizör' olma etkinliği ile, toplumsal anlayışa dönüşebilir. Çünkü bireysel düzeydeki anlayış, inanış ve davranış biçimleri, paylaşım yoluyla kamu geneline yayılabilir ve böylece toplumsal düzeyde, 'bilgi ve bilgilendirme kültürü'nden söz edilebilir. Bu oluşum ise, bilgi toplumu geçitinde büyük bir aşamadır ve gelecek kuşaklar için hazırlanan köprüdür.

Bilgi Toplumu Geçiti'nde 'Bilgi ve/veya Bilgilendirme Kültürü' İçin Kütüphaneler ve Kütüphanecilik

Geçmişten günümüze bilgi kavramının aşlında özünde bulunan, ama insanlığın hatta evren'in yaşadığı evrim sürecinde, değişerek ve dönüşerek sürekli yeni 'değerleri' -olguları, kavramları, olayları, ürünleri- ortaya çıkaran 'potansiyel güç', o'nu anladığımız ve kavradığımız an'da enerji ve hatta sinerji'ye dönüşebilmektedir. İşte bu anlayış ve kavrayış'ın ya da düşünsel erginliğin, bir toplumun kültürel değerlerine taşınmasında ve bilgi kodlarına işlenmesinde kütüphaneler ve kütüphanecilik mesleği ve bilim dalı'nın rolü ve sorumluluğu, yine geçmişten günümüze, yani bilgi'nin varoluşundan bu yana, varlığını korumakta ve giderek de artmaktadır.

Bilgi'nin, toplumsal gereksinim haline gelmesinde ve toplumsallaşmasında, bir değer olarak algılanmasında, 'öğrenmeyi öğrenme'de, kütüphaneler ve kütüphaneciler, algı ve bilinç düzeyi açısından, tam da bu konularda aldıkları eğitim gereği, toplumun ilerisinde bulunmaktadır ve söz konusu algı'nın -o'nun içeriğindeki hünerlerin de-, kültürel değerlere taşınmasında, eğitici rolleri ile, çok büyük sorumluluk taşımaktadır.

Pierce Butler, 1933 yılında yayınlanan, "Introduction to Library Science" adlı kitabında bize, bir kuşağın belki de en önemli yükümlülüğünün, kültürünü geleceğe iletme zorunluluğu olduğunu hatırlatmaktadır. Kültür kaynaklarının gelişmişliği ve karmaşıklığını sunan ve kültürün iletimi için temel gereksinim niteliğini taşıyan olgu, 'okuryazarlık'tır. Butler, mesleğimizin, insanlığın kültür kayıtlarının; sağlanması ve organize edilmesinde ve kullanımının olanaklı kılınmasında, oynadığı rolün bilinmesine karşın, okuryazarlık konusunda, temelde pasif bir rolü olduğunu kabul edilmesi gerektiğini belirtmekte; bir seyirci olarak liderlik rolü olduğunu varsayma yerine, alternatif olarak, kütüphanecilerin, arşivistlerin, dokümantalistlerin ve enformasyon uzmanlarının, okuryazarlık kültürünü iler-

letme yönünde yükümlülük almaları gerektiğini öne sürmektedir. Alanımızın bütün uzmanlık alanlarının, birlikte ele alındığında, okuryazarlığın değerini artırma yönünde uğraş verdiğine dikkat çekmektedir. Okuryazarlık, genel anlamda 'işlevsel okuryazarlığı' içerdiği gibi, daha ileri düzeydeki 'enformasyon okuryazarlığı' kavramını da kucaklamaktadır. Okuryazarlık kültürünü olanaklı kılmada, destekleyebileceğimiz ve/veya kullanabileceğimiz pek çok yol bulunmaktadır. Okuryazarlık, aynı zamanda, insanlara yaşadıkları toplumu ve kendi yaşamlarını dönüştürmede yardımcı olan bir araçtır (Wedgeworth, 2004: 14). Farklı motiflerin kaynaştığı 'evrensel kültür' için de, ulusal kimliği belirleyen kültür için de, okuma edimi yoluyla bilgilendirme olanaklıdır. Okuma, aynı zamanda farklı bakış açıları ve dokular arasında eşleştirme ya da karşılaştırma yapma ve 'eleştirel düşünme' yönünde önümüze bir 'pencere' açar.

Daniel Boorstin, dünya kültürlerinin -ve kitapların kültürünün- dile, geleneklere ve tarihi olaylara göre tanımlanabildiğini, ancak hiçbir kültürün, ulusal sınırlarla çevrili olmadığını öne sürmüştü ve şu çok yerinde saptamada bulunmuştur: "Fikirler, ne orijininin nereden geldiğine dair bir pasaporta gereksinim duyarlar ne de girdikleri ülkeler için vizeye. Kültür ve fikir dünyasındaki tüm sınırlar yapaydır". Tarihsel olarak kütüphaneler ve kütüphaneciler, okuryazarlık hedeflerini desteklemişlerdir, ama kütüphaneler, çocuklar ve okul hizmetleri dışında okuryazarlık ediminin gelişimine de liderlik etmelidir. Esas misyon olarak, 'okuryazarlık kültürü'nü kucaklayan kütüphaneler ve kütüphaneciler, bağlı oldukları kurumlar için de önemli bir etkiye sahiptir. Kütüphanecilik, 'okuryazarlık kültürü'nün gelişmesi için etkileyici ve bütünleyici bir değer sunabilir. Kütüphaneler, kütüphanecilerin sahip olduğu beceri ve hünerler, dermeleri, coğrafik dağılımları ve geleceğe yönelik hizmet tasarımları ile, okuryazarlık, dolayısıyla bilgilendirme kültürünün, toplumsal düzeye taşınması için ideal konumda bulunmaktadır. Temelde hassasiyet göstermemiz gereken konu, okuryazarlık eğitimi konusundaki bilgi ve deneyim eksikliğimizdir. Diğer kuruluşlar ve organizasyonlar ile bağlantılı ve ortaklaşa biçimde, söz konusu misyonu üstlenmek mümkündür. İşbirliği yapılabilecek potansiyel kuruluşlar arasında iş dünyası, akademik kuruluşlar ve sosyal hizmet kurumları bulunmaktadır (Wedgeworth, 2004: 14, 16).

Wedgeworth, halk kütüphanelerinin, bireysel ve toplumsal düzlemde, 'okuryazarlık kültürü'nü olanaklı kılmak üzere beş etkinliği yerine getirebileceğini vurgulamaktadır:

- Halk kütüphanelerinin eğitsel rolü, kütüphanelerimizin temel bir programı olarak 'yetişkin okuryazarlığı'nı hedefleme, fakir ve dezavantajlı nüfusun durumunu değerlendirme, ve eğitsel ve sosyal kuruluşların ağına dahil olma yolu ile, yeniden ortaya konabilir;
- Kütüphane eğitiminde kütüphanenin kültürel ve eğitsel rolü vurgulanabilir;
- Enformasyon toplumunun gereksinimleri ile ilgili ve düşük okuryazarlık hünerleri ile ailelerin zayıf kalan etkileri üzerine konuşmalar yapılarak 'okuryazarlık kültürü' desteklenebilir;
- Yetişkin öğrenenlere materyal, programlar ve mümkün olduğu yerde 'okuryazarlık uzmanı personel ile bütünleşmiş okuryazarlık programlarına katılım olanağı sunabilir;

- Yerel düzeyde sunulan yetişkin eğitim hizmetlerini koordine etmek üzere, eğitsel ve sosyal kuruluşlar ile ortaklaşa toplantılar düzenlenebilir (Wedgeworth, 2004: 18).

Soysal (1998), halk kütüphanesinin, herhangi bir "kitleye, tabakalaşma şekline paralel olarak hayat boyu öğrenim fırsatı sağlayan bir sosyal ünite" olduğunu vurgulamakta ve eklemektedir: Halk kütüphaneleri, "Demokratik anlayışta vatandaşlık ilkesinin benimsendiği her toplumda, diğer eğitim kuruluşlarının yanı sıra, halkı bunun bilincine vardiirmaya, o'na sahibi olduğu hak ve hürriyetleri koruma, en iyi yönde kullanma zorununu duyurmaya çalışır. Nitekim, demokrasinin ancak uyanık vatandaşlarla korunabileceği, eğitimi yaygınlaştırmanın buda başlıca çare olduğu inancını taşıyan ülkelerde halk kütüphanesi bir araç olarak başarıyla kullanılmıştır. Hedefle vasıta arasındaki bağıntı öylesine organik, alınan sonuç o kadar doyurucudur ki XIX. Yüzyılın sonlarında halk kütüphanesi artık bir 'halk üniversitesi' şeklinde nitelenir". Soysal, ayrıca hayati unsurları değişmese de kendini yenileyemeyen bir kültür veya statik bir uygarlığın düşünölemeyeceğini, aksi durumda, ikisinin de sonu olacağına dikkat çekmekte ve gerek kültür, gerekse uygarlığın yenileniş ve gelişim gereğini karşılayıp oluşturan sosyal kuruluşlar içinde en köklüsünün, bu çabayı bir tarihi misyon gibi yüklenmiş bulunan 'kütüphane müessesesi' olduğunu, hatta öyle ki, geçmişin izlenmesine vasıta olurken geleceğin yönünü de etkidiğini vurgulamaktadır (Soysal, 1998: 191,193).

'Bilgi ve bilgilenim kültürü'nün, toplumun genlerine işlenmesinde kütüphaneler ve kütüphaneciliğin rolü ne olmuştur ya da olacaktır' sorusuna en uygun yanıt, 'kütüphaneler ve kütüphanecilik olmasaydı, ne olmazdı' sorusunun yanıtı için gösterilecek düşünsel çaba'dır.

Bir an için düşünelim, geçmiş ve günümüzde -hatta bugünkü teknoloji'ye karşın gelecek için de durum geçerli olacaktır- kütüphaneler ve onun temsil ettiği meslek ve bilim dalı olmasaydı, ne olmazdı ya da ne olurdu?

- Her anlam ve düzeydeki 'bilgi', geçmişten bugüne, bugünkü içeriği ile gelmeyecekti ve aynı şekilde bugünden geleceğe de ulaşmayacaktı. Kültürel değerler bağlamında düşünüldüğünde de, kültür için çok değerli olan, üretilen bilginin gelecek kuşaklara aktarımı, sözlü iletişim kanallarının kısıtları ve bireysel ya da kurumsal düzeyde elde tutulabilen kısıtlı düzeydeki kayıtlı bilgi ile sınırlı kalacaktı. Hem sözlü iletişim, hem de yazılı iletişim kanalıyla aktarılan bilginin, gelecek kuşaklara hangi düzey ve oranda devredilebildiği ise, hiç tartışmasız, kuşku lu olacaktı.
- Evrensel düzeyde bilgi paylaşımı ve akışı, bugünkünden çok daha sınırlı düzeyde olacaktı. Bilgi'nin ve bilim'in birikerek ilerleyen kümülatif değer'i, belki de hâlâ tartışılan, belirsizlik ve beklenmedik tıkanıklıklarla ilerleyen bir 'kaos' durumuna gelecekti.
- Birbirini tekrar eden, yeni sayılan ama 'yenilik' değeri olmayan bilgi kaosundan söz edilecek ve bunu çözenin yolları aranacak ve hâlâ, belki bugün için çok ilkel sayılan, daha önce hiç denenmemiş yöntemler üzerinde çaba gösterilecekti.

- Üretilen bilginin varlığından haberdar olmayan ya da sistematik düzende bulunmayan - kitap, makale, rapor, bildiri, tez vb. bilgi kaynaklarını içeren- uzun listelere -o da birileri tarafından hazırlandıysa ve söz konusu listelerin de varlığından haberdar olunabilirdiyse- yine de uzun zaman ve emek harcanarak, daha önce üretilmiş bilginin varlığından haberdar olunacaktı; başlık düzeyindeki bu saptamadan sonra aynı emek, çaba ve zaman, bu sefer bilginin kendisine erişim için harcanacaktı. Çünkü bilginin sistematik hale getirilmesi ve işlenmesi için yıllarca üzerinde çaba gösterilmiş ve hatta kendi içinde evrim boyutuna erişmiş bugünkü kuram, yöntem ve sistemlerin varlığı, -en azından- bugünkü erginlik düzeyinde olmayacaktı.
- Bütün bu 'olmazdı'ların paralelinde, bilgi yanında bilimin ilerleyişi de, bugünkü düzeyinde ve sistematik yapısında olmayacaktı. Acaba bilgi kayıt ortamlarının ve bilgi kaynaklarının türleri de, bugünkü sınıflandırılmış, tanımlanmış ve ayrıntılandırılmış düzeyinde olabilir miydi?
- Bugün, kendi dermesi ile, hâlâ, bin yıl, yüzyıl, onyıllık, bir yıl, bir ay, hatta bir hafta öncesinde kayıtlı hale getirilmiş bilginin paylaşımını, -coğrafi uzaklık ve zaman engelini aşarak minimum düzeye indirgemeyi- ve bilgi erişim sürecinde veritabanları, bilgi ağları gibi diğer bilgi erişim sistemlerinden de yararlanmayı olanaklı kılan 'tek' bilgi erişim sistemidir kütüphaneler. Kütüphaneler olmasaydı, coğrafi uzaklık ve zaman engeline takılan bireyler, bilgi erişim sürecinin daha başında yorgun düşecek ve belki de uzakta üretilen bilginin peşine bile düşmeyecekti.
- Başka kültürlerle, 'bilgilenim' yoluyla etkileşim, kültürel doku'nun yeni renkler ve motiflerle zenginleştirilmesi ve daha önce sözü edilen temel 'kültür çatısı'nın, varsa, onarılması gereken yerlerinin onarılması ya da sağlamaştırılması, çok zor ve belirsiz koşullarda olacak ya da hiç olmayacaktı.
- Bilgiye erişim, ancak bedelini ödeyenler için olanaklı olabilecekti; bedelini ödeyemeyenler ise, hiçbir zaman 'bilmediğini bilemeyecek', 'bilmediğini bilme için öğrenemeyecekti'.
- Bilgiye erişim sürecinde yaşanan en önemli sorun olan, bilgiye erişim yöntem ve teknikleri'nin hiçbiri bilimsel düzeyde geliştirilmemiş olacaktır; rastlantısal olarak geliştirilmiş olanlar ise, o'nu geliştiren birey, topluluk veya toplumun tekelinde kalacaktır; bilgi paylaşımı'nın bir bedeli bulunacak, içerik ve düzeyi ise isteğe bağlı olacaktır.
- Bilgi toplumu olma geçitinde en önemli konulardan biri olan 'bilgiyi edinme hakkı' için, hem basılı, hem basılı olmayan, hem de elektronik ortamdaki bilgiye erişim yöntemleri konusundaki, birey ve toplumu bilinçlendirme ve eğitime çabalarının hiçbirinin, -bugünkü düzey ve kapsamında- toplumun her kesimi için olanaklı kılınması mümkün olmayacaktı.
- Dijital uçurum'un derinliği ya da yüksekliği, -tabii teknolojinin de, bugünkü düzeyine erişebilmiş olduğu varsayılırsa- bugünkünün çok daha üzerinde olacaktır. Çünkü bilgisayar ve/veya enformasyon teknolojisi ürünlerine sahip olmadığı

halde, kütüphaneler kanalıyla, bugün milyonlarca insan, teknoloji ile tanışma ve o'nu anlama yanında, dijital ortamdaki bilgiye kavuşma olanağını bulmaktadır. Bununla birlikte, kütüphaneler ve kütüphanecilik mesleği ve bilim dalı olmasaydı, yukarıda sözü edilen tüm 'ol(a)mazdılar', göz önünde tutulduğunda, belki de bugün, değil bilgisayar teknolojisi ürünlerinden söz etmek, bilgisayarın varlığı bile kuşku olacaktı. Çünkü bilginin; kümülatif değeri, paylaşımı yoluyla yeni ürünlere dönüşmesi, çoğalması ve mantıklı bir biçimde ilgili konuların bir araya getirilmesini -gereksinim duyulduğunda daha da ayrıştırılmasını- olanaklı kılan 'sistematiik düzen'den ve sistematiik düzeni gerekli kılan büyük 'bilgi yığını'ndan, bugünkü anlamıyla, söz etmek mümkün olamayacaktı ki, bilgisayar organik bir gereksinim olarak ortaya çıksın.

Çalışmanın kapsamı ve sınırları göz önünde tutularak, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin, geçmişten günümüze ve geleceğe, 'bilgi ve bilgilenim kültürü' yanında genel anlamda 'bilginin dolaşımı ve üretimi' sürecine katkıları, ancak çok temel ve can alıcı noktaları ile belirlenmiştir. Bununla birlikte konu, ayrıntı düzeyinde başlı başına ele alınabilecek değerde.

Soysal, bu çalışmada ele aldığımız bilgi toplumu geçitinde 'bilgi ve bilgilenim kültürü' nün kavramsallaştırılmasına yönelik olarak, bize çok önemli ipuçları vermektedir. Soysal, "Nasıl 'bilgi toplumu' olabilir, daha açığı, 'bilgilenmeyi nasıl organik bir gereksinmeye dönüştürebiliriz" sorusuna, yeni bir yaklaşım tarzı ile yanıt bulunabileceğini belirtmekte ve şöylece çözümlenmeye varmaktadır. "...yeni yaklaşımın özü ise, bilgi-toplum ilişkisi'dir. Böyle bir yaklaşım, ilkin, bugünkü bilgi-toplum ilişkisi'nin organik olup olmadığı; bilgi'nin, birey, grup ve genelde toplumu etkileme gücünün ne olduğu; sonra da, nitelikli bir ilişki'nin hem yaygınlık hem de yoğunluk kazanması için kütüphane kurumu'nun hangi bilgi tüketim alanlarında dizgeleştirilmesi gerektiği ve iç dinamikleri'ni söz konusu alanlardaki yapılanışla nasıl kaynaştıracağı sorusu'nu gündeme getirir... Sonuç olarak, kütüphane ile bütünleşmemiş bir eğitim sürecinin egemen olduğu toplum, geleceğin yetişkin okur/düşünür dokusunu üretmeyecek demektir. Düşünen toplum, o'nunla gerçekleşir" (Soysal, 1998: 411, 413).

Kütüphaneler, nerede, hangi zamanda ve hangi ortamda üretilirse üretilsin, kayıtlı bilginin yuvalandığı bir 'bilgi evidir', 'kendi kendine öğrenmenin ve öğrenmenin yaşamboyu deneyimlendiği okullardır', 'sınırsız düşünme özgürlüğünün ve düşünce alternatiflerinin sunulduğu düşünme merkezleridir', 'dileyen her bireyin, bilgi erişim hakkını kucakladığı demokratik kuruluşlardır'; 'antik dönemden bugüne dek bilginin ürettiği mekanlardır'. Özetle, bilgi toplumu geçitinde, kütüphaneler, kütüphanecilik mesleği ve bilim dalı olmaksızın, bilgi toplumu kavramının, bir başka deyişle içinde bulunduğumuz çağ'ın istediği,

- Ekonomik ve teknolojik ilerleme'den;
- Kültürel, eğitsel ve bilimsel değerlerin beslediği 'anlayış' ve 'kavrayış' ürünü olan 'yenilik'ten;
- Entelektüel düzeyde bireysel ve toplumsal dönüşümü içeren 'düşünsel erginlik'ten;

- 'Kendi kendine öğrenme', 'öğrenmeyi öğrenme' ve 'yaşamboyu öğrenen toplum'dan;
- Bilgi'nin, bireysel ve toplumsal düzeyde bir 'değer olduğu algısı'ndan;
- Bilgi'ye 'değer' verme algısının geliştirdiği bilgi ile 'değer yaratma'dan;
- Bilgi'nin toplumsallaşması'ndan;
- Bilgi'nin kültürel değerlere taşınması'ndan ve tüm bu ifadelerin toplamı olan 'bilgi ve bilgilenim kültürü'nden söz etmek olası değildir. Çünkü kütüphaneler ve kütüphanecilik mesleği ve bilim dalı'nın varoluş nedeni ve uğraş verdiği alan, bilgi ve bilgi'nin öznesi olan insan'dır ve yaşama 'değer' katan bu iki 'değer'i bir araya getirmektedir.

Bilgi, bir 'değer' olarak,

- Bireysel anlamda yetkinliğin;
- Toplumsal anlamda uyumluluğun;
- Ulusal anlamda gelişmişliğin;
- Evrensel anlamda barışın;
- Bilimsel anlamda özgünlüğün;
- Teknolojik anlamda yeniliğin;
- Ekonomik anlamda üretkenliğin;
- Siyasal anlamda bağımsız iradenin;
- Düşünsel anlamda bilgeliğin;
- Eğitsel anlamda yaratıcılığın, özgüven ve özsaygının;
- Askeri anlamda bağımsızlığın;
- Demokratik anlamda özgürlüğün;
- Kültürel anlamda devamlılığın simgesidir.

Bu doğrultuda, her anlamdaki bilgiyi algılarına taşıyan ve yaşamına kanalize eden, onu bilinçli bir biçimde tüketen ve üreten birey ve/veya toplum, özetle 'bilgi ve/veya bilgilenim kültürü'nü genlerine taşıyan ve yerleştiren toplum, bilgi toplumu geçiti'ni aşmış demektir.

Kaynakça

Bawden, David. (2001). "Information and knowledge for open societies; seven principles for libraries and librarians", *Bobcatss: Open 2001 Proceedings: Knowledge, information and democracy in the open society: The Role of the library and information sector* içinde (157-164). Vilnius: Vilnius University.

Büyük sözlük: Resimli ansiklopedik (İngilizce, Fransızca, Almanca karşılıklar, terimler, deyimler, atasözleri). 3c. İstanbul: Arkın Kitabevi.

Giddens, Anthony. (1990). "Pozitivizm ve eleştirciler", *Sosyolojik çözümlemenin tarihi* içinde (251-298). Eds. Tom Bottomore ve Robert Nisbet. Çev. Levent Köker. Ankara: Verso Yayıncılık.

Güvenç, Bozkurt. (1976). *Sosyal ve kültürel değişim*. Ankara: Hacettepe Üniversite

Hançerlioğlu, Orhan. (1986). *Toplumbilim sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Herbig, Paul ve Steve Dunpy. (1998). "Culture and innovation", *Cross Cultural Management* 5 (4): 13-22. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://fiordiliji.emeraldinsight> [20.07.2004]

Lea, Piers. (2003). "Understanding the culture of e-learning", *Industrial and Commercial Training* 35 (5): 217-219. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://fiordiliji.emeraldinsight> [20.07.2004]

Marshall, Gordon. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Çevl. O. Akınhay ve D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat.

McCarthy, E.D. (2002). *Bilgi kültürü*. Çev. A.F. Yılmaz. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Ramirez, Elsa. *Reading, information literacy, and information culture*. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/ramirez-fullpaper.pdf> [24.12.2002]

Russel, Keat ve John Urry. (1994). *Bilim olarak sosyal teori*. Çev. Nilgün Çelebi. Ankara: İmge.

Soysal, Özer. (1998). "Düşünen kent'i yaratmak", *Bilginin yazgısı içinde* (409-413). [XXXI. Kütüphane Haftası dolayısıyla Bursa'daki törende yapılan konuşma; 27 Mart 1995] Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Soysal, Özer. (1998). "Kütüphanesiz bir kültür merkezi", *Bilginin yazgısı içinde* (191-194). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Wedgeworth, Robert. (2004). "The literacy challenge", *IFLA Journal* 30 (1): 14-18

White, Martha G. (1994). "Creativity and learning culture", *The Learning Organization* 1(2): 4-5.

BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU: KAMU BELGELERİNİN YÖNETİMİ VE ARŞİVLER

Yrd.Doç.Dr. Fahrettin Özdemirci*

Giriş

Kamu belgelerinin üretimi ve kullanımı, kurumsal bir davranış gibi görünse de toplumsal bir niteliğe sahiptir. Bilgi edinme özgürlüğü kanunları, kamu belgelerinin toplumsal niteliğini tanımlayan ve ortaya koyan bir yaklaşımın çerçevesini çizmektedir.

Kurum ve kuruluşların sahip oldukları belgelere erişimde, gereksiz gizlilik kavramına sığınarak getirilen engeller ortadan kaldırılsa bile; kurumlarda belge üretimindeki hızlı artış, teknolojinin tüm olanaklarına karşın, söz konusu belgelerin denetlenmesini, korunmasını, erişilmesini ve ondan yararlanılmasını giderek zorlamaktadır. Bundan ötürü, üretilen milyonlarca bilgi yığına amaç doğrultusunda, bir başka deyişle onu kullanacak bireylerin gereksinimleri yönünde erişilebilmesi için organize edilmesi gerekmektedir. Söz konusu gereklilik, bilginin istenildiği anda iletimi, yeterliliği, yerindeligi ve ekonomikliği açısından da çok önemlidir.

Vatandaşın bilgi edinme istemlerini kurumların karşılayabilmesi, kurumların doğal etkinliklerinin ürünü olarak oluşan belgelerin, üretimlerinden başlayarak her aşamasında bu belgelerle ilgili işlemlerin zamanında yapılmasını gerektirir.

Kamu belgelerinin oluşumunu, kullanılmasını, değerlendirilmesini, seçimini, düzenlenmesini ve erişimini sağlama sürecini etkin bir biçimde yürütmek, bilgi edinme özgürlüğü kanunu çerçevesinde tartışılması ve ele alınması gereken önemli bir konudur.

Eğer ülkemizde yürürlüğe konulan Yasa ve buna bağlı olarak çıkartılan Yönetmelik'te belirtildiği gibi, kamu belgelerine geniş bir alanda erişim sağlanacaksa; belge ve arşivsel konuların ve işlem süreçlerinin dikkatle değerlendirilmesi gerekir. Yani bilgi edinme özgürlüğünün sağlanabilmesi, kurum ve kuruluşlarda belge ve arşiv çalışmalarının ve uygulamalarının niteliğine bağlıdır. Yöneticilerin kamu belgeleri ile ilgili sorumluluğu, bu kanun ile daha da ön plana çıkarılmıştır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunları ve Kamu Belgeleri

Kamu belge ve bilgilerine erişim modern yönetimlerin temel gereklerinden biridir. Kamu bilgilerine, görüşlerine ve tartışmalarına erişim kolaylığı sağlamak; görevi kötüye kullanma, verimsiz yönetim ve rüşvete karşı önemli bir çıkış yolu oluşturmaktadır. Ayrıca, kamu belge ve bilgilerine erişimi kolaylaştırmak ve bunu yasayla güvence altına almak yönetimin kendisi için de yarar sağlamaktadır. Karar verme süreçlerinde açıklık ve şeffaflık, sivil ve demokratik bir toplumun sürdürülmesinde ve yönetim etkinliklerine vatandaşın

*Yrd. Doç. Dr. Fahrettin Özdemirci, Ankara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir. E-posta: ozdemirci@humanity.ankara.edu.tr